

הרב משה יפת

כולל למען אחי – רצופות

מודיעין עילית

בדין שהיה במיחמית, והמסתעף לדין מגיס וקירוב בישול

שאלה

הנה ידועה ומפורסמת ההלכה, שאסור להשהות מע"ש על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, או תבשיל מבושל כ"צ ומצמק ויפה לו. ומנהג רבים וטובים, כדעת רבים מן הפוסקים האחרונים, הסוברים שגו המכוסה בכיסוי פח הנקרא "בלעך", נחשב כגרוף וקטום ואין בו חשש שהייה [אמנם, דעת מו"ר הגר"ש קורח וצוק"ל היא שיש בזה משום שהייה, כיעוין עליו בספרו הרחב עריכת שולחן חלק ג' ריש סימן רנ"ג ובהערות שם, ויש להתיישב בדבריו שם].

ולאור זאת יש להסתפק, אם מותר יהיה להשהות מערב שבת קדירה שיש בה תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, בתוך קופסת פח המכסה את הגז, הנקראת עתה "מיחמית" [אשר רבים מקהילות קודש תימן בארה"ק נוהגים בזמן הזה להשתמש בה]. מקום הספק הוא, היות וכיסוי הפח שעל הגז אמנם מחשיב זאת לגרוף וקטום, אך יש להסתפק שמא מחמת כיסוי הבלעך בקופסת הפח הנז"ל, ממילא שוב יש להחשיב זאת כאינה גרופה וקטומה, שהרי יש לחוש שמא יבוא לסגור ולפתוח בשבת את ה"מיחמית" הנ"ל, וממילא מביא הוא את התבשיל לידי קירוב בישול דאורייתא, וממילא יהיה אסור להשהות על גבי דבר זה מע"ש מחשש שמא יבוא לסגור ולפתוח אותו. כן שמעתי מחכ"א שליט"א.

אך לענ"ד היה נראה שאין להחמיר בזה כלל. ראשית, שהרי לא מצאנו שגזרו שמא יבשל אלא שמא יחתה, והלא כאן הגזירה היא שמא יבוא לבשל את התבשיל ע"י פתיחת וסגירת ה"מיחמית", ולא מצאנו שגזרו חכמים אלא שמא יחתה בגחלים ולא שמא יבשל, והבו דלא להוסיף עלה [וכדמות מה שכתבו כמה פוסקים שאין לחוש שמא יכבה, כפי שחששו שמא יחתה].

זאת ועוד אחרת, שיש לומר שאין לגזור כולי האי, דאף עיקר האי דינא דקירוב בישול אסור מן התורה לא ברירא כולי האי בדברי הפוסקים כת הקודמין, וכפי שהארכנו בס"ד במקו"א. ובפשוטו יש להחשיב פעולה זו של פתיחת וסגירת דלת ה"מיחמית" כגרמא בעלמא, ואכמ"ל.

ובפרט שמנהג העולם ודאי אינו כן, שהרי אם כך הוא הדין, שכירה זו נחשבת כאינה גרופה וקטומה, אם כן יש להקפיד שהתבשיל יהיה מבושל כל צרכו ומצמק ורע לו, ופוק חזי מאי עמא דבר.

אלו הם הצדדים שהיו נראים לענ"ד לפום ריהטא בשאלה זו, ועתה אכתוב מה עלה בידי בכ"ז, וזה החלי בעזר צורי וגואלי. אגיל ואשמח לכל הערה והארה בדברים אלו.

תשובה

ראשית כל, אעתיק בזה לתשובתו של הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א על שאלתי דלעיל, ולאחר מכן אכתוב את הנראה לענ"ד בס"ד בשאלה זו. ואלו הם דבריו ככתבם וכלשונם:

א. יש לדמות זאת לדין מצמצם וגרמי שבשבת פטור

משמע מדברי כת"ר, שנוהגים להשים התבשיל שאינו מבושל ב"מיחמית" קודם שבת, אלא יש חשש בשבת קודם שנתבשל התבשיל שמא הוא יפתח ויסגור דלת המיחמית וע"י זה הוא יגרום את הבישול. ולכן יש לדון אם יש לגזור שלא להשתמש במיחמית כלל אטו שמא הוא יפתח ויסגור את הדלת קודם שנתבשל התבשיל.

ונראה שאין סגירת הדלת עצמה מוסיפה חמימות בתבשיל באופן ישיר, אלא היא רק מונעת את החום מפוזר בחוץ. ולכן יש לדמות זה למה דמצינו בסנהדרין (ע"ו ע"ב) בדין מצמצם, ופסק כן הרמב"ם (בהלכות חובל פ"ו הי"ב) וז"ל, הכובש בהמת חברו במים, או שנפלה ומנעה מלעלות עד שמתה במים, או שהניחה בחמה וצמצם עליה המקום כדי שלא תמצא צל, עד שהרגתה החמה, חייב לשלם. וכן כל כיוצא בזה, ע"כ. וכן פסק מרן בשו"ע בחו"מ (סימן שפ"ג סעיף ה'), ע"ש. וכן יש לומר לגבי סגירת הדלת בנדון דידן, שהוא "מצמצם" את החום שלא לצאת וזה גורם את הבישול, והוא חייב.

אלא שיש לדון, אם דיני שבת דומים לדיני נזיקין בעניין זה. הנה כתב הרב המגיד על הרמב"ם הנ"ל, "דין זה מחלוקת דרבינא ורב אחא בר רב פרק אלו הן הנשרפין (דף ע"ו ע"ז) בסנהדרין פסק כרבינא דמחייב משום דדאין דינא דגרמי, וכן פסק הרב רבינו מאיר ז"ל, וכן כתב הרמב"ן ז"ל בדינא דגרמי שחיבר". וכן הוא בב"י בחו"מ סימן שפ"ג שכתב, "ופסק הרא"ש כרבינא משום דהוי דינא דגרמי, וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות חובל. וכתב הרב המגיד דטעמא משום דהוי דינא דגרמי. וכן כתב הרמב"ן".

ולכן יש לחקור בזה, דבשלמא דקיש לומר דגרמא שרי בשבת, כמו שאמרו בשבת (ק"כ ע"ב) "כתיב לא תעשה [כל] מלאכה, עשייה הוא דאסור גרמא שרי". מכל מקום אולי יש לומר דשאני גרמי מגרמא בשבת, שדין גרמי הוא חמור טפי ולכן אולי גרמי ומצמצם אסור בשבת.

והנה כתב מרן באה"ע (סימן ה' סעיף י"ג) לגבי איסור סירוס, וז"ל, "...שהושיבו במים או בשלג עד שיבטל ממנו איברי תשמיש אינו לוקה עד שיסרס בידו...". ע"ש. וכתב הגר"א שם (ס"ק כ"ט), רצונו לומר, מדמצרכינן שם 'או' לרבות את מצמצם, עכ"ל. ולפי זה כתב העין יצחק (אה"ע סימן י"א אות ל"ו), והא דמה דאינו לוקה בזה, הטעם הוא משום דמצינו בסנהדרין (ע"ז) ככבשו לתוך המים והאור ואינו יכול לעלות משם, דחייב, משום דכתיב 'או באיבה' לרבות את המצמצם, כמבואר בסנהדרין (ע"ו). והיכא דליכא ילפותא לא אמרינן כן מסברה. וכן כתב בביאור הגר"א

בדין שהיה במיחמית, והמסתעף לדין מגיס וקירוב ביטול

קמג

צ"ל באה"ע (סימן ה' ס"ק כ"ט), ע"ש (ועיין עוד בשו"ת הר צבי סימן י"ד ס"ק צ"ז, וסימן רמ"א). משמע שאין לומר דין מצמצם בשבת כיון דליכא פסוק לריבוי זה לגבי שבת, משא"כ בדין רציחה שכתוב "או באיבה".

ומבואר בגמ' סנהדרין (ע"ו ע"ב) דילפינן נזיקין מק"ו מדין רציחה, "רבינא מחייב קל וחומר, ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון חייב בו את המצמצם, נזיקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון, אינו דין שחייב בהן את המצמצם", ע"ש. ולא מצינו ק"ו כזה לגבי שבת, ולכן יש לומר שהוא אינו חייב במצמצם בשבת.

וכן נראה מהנחל איתן על הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פט"ז הי"ב, והוא המקור לשו"ע הנ"ל) שכתב, אבל קשה, דאמאי פטור כשהושיבו במים או בשלג ומשמע אע"פ שלא היה יכול לעלות, והרי בכה"ג תנן התם גבי רוצח דחייב. וגבי נזיקין משמע בסוף פ"ב דב"ק, דאע"פ שהיה יכול לעלות חייב לשלם בכה"ג. ובתורת כהנים (סוף פרשת אמור) משמע, דגבי נזקי אדם נמי תליא דכשעושה מעשה ביד כגון שאחזו והעמידו בחמה וכו' חייב, וכשלא עשה מעשה ביד, כגון שלא אחזו פטור, דכתיב כאשר עשה. ומנא ליה לרבינו לפטור כאן אף שלא היה יכול לעלות וכו'. ומכל מקום מהתורת כהנים הנ"ל משמע דמקרי עשייה. ויש לומר, דשאני התם דמרבח מיתורא דכאשר עשה דכל שיש בו עשייה ביד חייב לשלם, אבל כאן ליכא יתורא, עכ"ל. ולכן הוא הדין יש לומר הכי לגבי שבת, שמצמצם פטור כיון דליכא יתורא.

וכן ראיתי בחלקת יואב (ח"מ סימן ז') שכתב, וידוע שחיוב מצמצם לא אמרינן רק לעניין מיתה ולעניין ממון, דבהכי גלי רחמנא מצמם, ולא לעניין כל התורה, ע"ש. וכן הוא בשו"ת רבי אליעזר (גורדון, סימן י"ב אות ט') וז"ל, דדוקא במיתה גלי קרא דחייב במצמצם, אבל לא בשאר איסורים כמבואר שם בסנהדרין, דלא חייבים מצמצם בנזיקין דלא ילפינן נזיקין ממיתה, ע"ש (אלא עדיין יש ק"ו הנ"ל לגבי נזיקין). וכן הוא בשו"ת אחיעזר (חלק א' סימן מ"ח, תשובה מחותנו רבי אליהו אליעזר ז"ל, ד"ה ולכאורה) שכתב, ואפשר דדוקא למיתה נתרבה מצמצם, וגלי קרא, ובנזיקין ילפינן מקל וחומר שעשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון, משא"כ בשארי איסורין. אבל תמוה הדבר שיהיה דין איסורין קילא מדין חיוב מיתה, ע"כ. וכן הוא לרבי משה מרדכי אפשטיין ז"ל בספר לבוש מרדכי (בבא קמא דף מ"ג ד"ה ואין להקשות, דף ע"ג) וז"ל, נמצא דגבי שבת דשם לא עשתה התורה מצמצם כעושה מעשה בידים, ע"ש. ועיין עוד בספר ברכת שמואל (בבא קמא סימן ל"ט) בשם הגרי"ז. ומבואר מכל זה, שאין לומר לגבי שבת דין מצמצם.

אלא שראיתי בטור באה"ע (סימן קל"ח) שכתב וז"ל, וכן אם הגט תחוב לו תחת חגורתו על מתניו וצמצם מתניו ונתחלחלו והטה עצמו לצדה ונטלתו, קרינן ביה שפיר ונתן. אבל אם צמצם מתניו ולא הטה עצמו אליה, או שהטה עצמו ולא צמצם מתניו, לא הוי נתינה. והרמב"ם כתב בזה שהוא גט, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה, עכ"ל. ולפי זה כתב בשו"ת רב פעלים (חלק א' יורה דעה סימן ב') וז"ל, מצינו למדין מדין גט הנו', דהאי דינא דצמצום איתיה גם בשאר דברים, דהא גבי גט חשבינן לצמצם עושה מעשה ממש, וקרינן ביה ונתן, ע"ש.

ולענ"ד לא ראיתי כאן ראיה, שלדעת הרא"ש אין צמצום בלבד מועיל אלא בעינן אף "הטה עצמו אליה". ולדעת הרמב"ם, הא לא הזכיר לשון "צמצום" כלל, והוא כתב בהלכות גירושין

האוצר ♦ גיליון ל"א

פ"א הי"ב, "אבל אם הרכין לה בגופו או הטתה ידו עד ששלפה הגט מעליו, ואמר לה הרי זה גיטך, הרי זה גט". וכתב הרב המגיד (שם) וז"ל, פרק הזורק (דף ע"ח) וכו', לא צריכא דעריק לה חרציה ושלפתייה. פירוש, חרציה חלציו. וזהו הרכין לה בגופו שכתב הרב, עכ"ל. וכן הוא בלחם משנה (שם) שכתב "הרכין לה בגופו וכו'. היינו דאמר בגמרא, דעריק לה חרציה. ופירש רש"י ז"ל שקירב לה מתניו. ואפשר, שזהו שכתב רבינו הרכין לה בגופו, ע"כ. הרי שאין כאן צמצום כלל, אלא הוא מקרב הגט לאשה. ולכן נראה שאין ללמוד מדעת הרא"ש או הרמב"ם שצמצום (כדמצינו לגבי רציחה ונזיקין) נחשב מעשה בשאר איסורים.

ולכן הוא הדין יש לומר בנדון דידן, שאין סגירת הדלת כדי ל"צמצם" את החום שלא לצאת, נחשבת למעשה, אלא הוא כגרמא בעלמא ושרי. ולגבי מצמצם בבישול בשבת, עיין להגרשז"א ז"ל בספר מאורי אש השלם (חלק ג' ענף ד' עמוד קפ"ח), ועיין בספר כאיל תערוג (לזכר רבי אברהם יצחק לנאל ז"ל דף קכ"ט ואילך) מה שהאריך הרה"ג משה קוטקס שליט"א בדין מצמצם בשבת, ע"ש דברים מתוקים (ושם הוא הביא בדין סגירת הברז של מים חמים בשבת, שודאי יבואו מים קרים בדוד, אם זה בכלל מצמצם או לא, ע"ש).

ב. יש לומר דהוי גרמא ועדיף ממצמצם ופטור

ועוד יש לומר בנדון דידן מה שכתב הטור בחו"מ (סימן שפ"ג), היתה בהמת חבירו במים, וכבש עליה שלא תעלה ומתה במים, או שהיתה בחמה ואחזה שלא יכלה לצאת עד שמתה, חייב. ודוקא שאחזה בידו, אבל סגר עליה הדלת שלא תצא, נראה שפטור מדיני אדם, עכ"ל. וכן הוא ברמ"א בשו"ע שם. משמע, שכיון שהוא אינו אוחו את הבהמה בידו אלא רק סגר את הדלת עליה, שאין זה בכלל מצמצם כלל. ולכן הוא הדין יש לומר הכי בנדון דידן, שהוא אינו "אוחו" את החום בידו, אלא הוא רק סוגר את הדלת לפניו כדי שהחום אינו יכול לצאת, שזה גרוע מדין מצמצם, והוא גרמא בעלמא והוא מותר בשבת.

ולכן לכאורה נראה בזה כמ"ש כת"ר, "ובפשוטו יש להחשיב פעולה זו של פתיחת וסגירת דלת ה"מיחמית" כגרמא בעלמא".

ג. במלאכת מבשל אף גרמי וגרמא אסורה מן התורה

אלא עדיין יש לדון בזה, ממה שכתב מרן באו"ח (סימן רנ"ז סעיף ד') וז"ל, אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו. וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת, מוסיף. וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין, יכול ליטלו לכסותו בגלופקין. והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כל צרכה, אפילו להוסיף על הכיסוי אסור, שתוספת זה גורם לה להתבשל, עכ"ל.

וכתב הביאור הלכה שם, גורם לה להתבשל - כתב המגן אברהם כשטמונה בדבר שאינו מוסיף הבל פשוט שאינו גורם בשול כלל אלא מיירי בדרך שכתב בסעיף ח' [והיינו, שהקדרה

עומדת ע"ג כירה שיש תחתיה גחלים קטומים, דאל"ה אסור להעמיד שם להמחבר קדרה שאין מבושלת כל צרכה], ולמעלה מכוסה בבגדים בעניין שאין נוגעים בקדרה, וכמבואר בסעיף ח' דמותר להטמין בדרך זה, ואז גורם בשול ע"י הוספת כיסוי. ובספר בית מאיר חולק עליו וכתב, דפשטיות הטור והש"ע משמע דמיירי בכל גווניו. וכן כתב בספר נהר שלום. והטעם כתב בספר בית מאיר, דכשמטמין דבר רותח שעומד ברתיחתו ומתבשל, אף שמטמין בדבר שאין מוסיף הבל אלא מעמידו בחמימותו וברתיחתו, כל שעה שמאריך הרתיחה והבישול מתבשל המאכל יותר, ובהוספה גורם בשול. וזה מוכח מפירוש רש"י (דף נ"א), ונוטל את הגלופקרין, אם ירא שמקדיח תבשילו אף שגלופקרין אינם מוסיפין הבל, עכ"ל. וכן מוכח בביאור הגר"א דסבר כהבית מאיר, והוא בתחילת סעיף ב', דהביא ראיה שם דאפילו נתבשלה כל צרכה מהא דת"ר, ע"ש. ולכן לא העתקתי דברי המגן אברהם להלכה, ע"כ (דברי הביאור הלכה). הרי בין לדעת המגן אברהם ובין לדעת הבית מאיר והנהר שלום, אם בשבת הוא מוסיף בגדים על הקדרה כשהיא על הגחלים, אסור משום "שתוספת זה גורם לה להתבשל", וכמ"ש מרן הנ"ל.

וזה קשה, שהלא אם הוא מכסה את התבשיל בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, הוא רק "מצמצם" את החום בתבשיל, ואף שזה גורם את הבישול, זה מותר, כיון שאין איסור מצמצם בשבת כפי המבואר לעיל.

אלא נראה לומר, דשאני דין בישול בשבת, שהמלאכה היא עצמה היא גרמא, והיא כמלאכת זורה שבעצם היא גרמא ועדיין היא חייב. וכן הוא בבבא קמא דף ס' ע"א, "רב אשי אמר, כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו, הני מילי לעניין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בנוקין פטור". וכתב הרא"ש שם, "דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אע"פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא, בהכי חייבה תורה, כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח", ע"ש. הרי אף שבעצם המלאכה היא גרמא, עדיין אסרה התורה מלאכת זורה. וכן מצינו לגבי בישול, כמו שכתב במרכבת המשנה (פ"ט מהלכות שבת ה"ד), מה שאין כן בבישול, דיצא לידון בדבר החדש, שכל עיקר מלאכת בישול אינו עושה בידים אלא גרמא בעלמא, דהרי השופת קדרה בשעת שפיתה אינו מבשל, ואילו קדם אחר וסילקו קודם שיתבשל, פטור השופת. הרי שזמן החיוב בשעת הבישול, ואז לאו מידי קעביה, ואפילו הכי חייב הואיל שגרם הבישול. והיינו דאמרינן במנחות דף נ"ז, הניח שאור ע"ג עיסה ונתחמצה מאליה חייב כמעשה שבת, ע"ש. דאע"ג דאינו מחמץ בידים, חייב על הגרם דומיא דמבשל דחייב אפילו לא היפך בה, משא"כ בשאר כל המלאכות דפטור על הגרם אלא אם כן עשה המלאכה בידים, עכ"ל. וכן כתב בנתיב חיים (סימן רנ"ב), ע"ש. ולכן יש לומר, שאף מצמצם חייב בבישול בשבת.

ונראה, שאף לפי מה שכתב הטור הנ"ל בחו"מ (סימן שפ"ג), "ודוקא שאחזה בידו, אבל סגר עליה הדלת שלא תצא, נראה שפטור מדיני אדם". וכן הוא ברמ"א בשו"ע שם. עדיין יש לומר, שאף אם אין דין מצמצם וגרמי בנדון דידן כיון שהוא רק סוגר את הדלת, מכל מקום עדיין יש גרמא, ואף גרמא כזו אסורה לגבי דין בישול בשבת.

וכן הוא ברמ"א באו"ח (סימן רנ"ט סעיף ז'), ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ביום, דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמתו, דיש לספק שמא

הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור, דגורם בישול, כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', עכ"ל (והרי הוא כיון למ"ש מרן הנ"ל בסימן רנ"ז סעיף ד'). וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק כ"ד), אסור לסתום התנור וכו'. דע"י סתימת פיו ואפילו בלא טיחה בטיט מוסיף חום ומתבשל במהרה, ואסור אפילו אם התנור גרוף וקטום מן הגחלים, ע"ש. ועיין עוד בתשובת הרמ"א (סימן ק"ב) שביאר כל זה. ולכן הוא הדין בנדון דידן, שאם הוא פותח דלת המיחמית בליל שבת קודם שגמר את הבישול, אז הוא אסור לסגור את הדלת אחר כך.

ד. אין לגזור שמא יחתה במיחמית, שאין גוזרים גזירות על הציבור מדעתנו

וכתב כת"ר, "לא מצאנו שגזרו שמא יבשל אלא שמא יחתה, והלא כאן הגזירה היא שמא יבוא לבשל את התבשיל ע"י פתיחת וסגירת ה"מיחמית", ולא מצאנו שגזרו חכמים אלא שמא יחתה בגחלים ולא שמא יבשל, והבו דלא להוסיף עלה".

וכן הוא. שכבר כתב הרא"ש בשבת (דף כ"ד ע"א), ועוד תמיהני, היאך יכלו הגאונים לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי הש"ס, עכ"ל. הרי שאין לנו להוסיף על גזירות רבותינו. וכן הוא בדברי הרב המגיד בהלכות חובל ומזיק (פ"ה ה"כ), ואני אומר, אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל, עכ"ל. וכן מצינו בפרי חדש (או"ח סימן תס"א), והברכי יוסף (או"ח סימן תס"ג), וביוסף אומץ (סוף סימן ט"ז). וכן הוא בעין יצחק (או"ח סימן ה' אות י"ז) שכתב, "דכל זמן דלא מצינו בפירוש דגזרו חז"ל, אין לנו להוסיף גזירות מדעתנו". ועוד.

ואף דמצינו בתרומת הדשן (סימן פ"א) שכתב לגבי הדלקת פתילה "באידך גיסא", וז"ל, אמנם נראה, דאע"ג דלא חשיבי הכנה באידך גיסא, מכל מקום אסור להדליק בה שם, כיון דהכנה דאורייתא היא, כדאיתא להדיא בגמרא, א"כ גזרינן דילמא אתי למיעבד באידך גיסא, ודמי להא דאמרינן פ"ק דחולין, דבמגל יד לא ישחוט לכתחלה משום דילמא אתי למיעבד באידך גיסא כיון דאיסור הכנה דאורייתא וכו', עכ"ל. הרי לכאורה שהוא גזר "אידך גיסא" בפתילה מדעת עצמו. ועיין בזה בזבחי צדק (חלק ב' או"ח סימן כ'), ובשו"ת רב פעלים (חלק ב' או"ח סימן מ"ב), ע"ש. ולענ"ד נראה, שכוונת התה"ד לומר, שאף דלא מצינו גזירה זו לגבי פתילה בש"ס, מ"מ כיון דמצינו גזירה כעין זו לגבי מגל, הוא הדין יש לומר הכא, דמסתמא אף רבותינו גזרו בכה"ג לגבי פתילה אף דלא מצינו דבר זה מפורש בדבריהם. הרי לפי זה, שאין כאן גזירה חדשה, אלא כוונת התה"ד לומר שכבר גזרו רבותינו על זה בימי הש"ס. ולכן זה לא שייך בנדון דידן, שכתבו חז"ל בפירוש שכל טעם הגזירה הוא משום שמא יחתה, והם לא הזכירו כלל חשש שמא יבשל. ולכן אין לגזור בנדון דידן.

וכן נראה מדברי הרמ"א בסימן רנ"ט סעיף ז' הנז"ל שכתב, ונראה לי, הא דמותר לחזור ולסתום התנור, היינו ביום, דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו, די שם לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור, דגורם בישול, כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', עכ"ל. הרי מבואר, שמותר להשתמש בתנור זה ובלבד שהוא אינו חוזר וסותם אותו קודם שנתבשל התבשיל, אבל אין לגזור שאסור להשתמש בתנור כלל אטו שמא הוא פותח ושוב סוגר אותו בשבת. וכן הוא בנדון דידן.

ולפי זה נראה, דשפיר הוא להשתמש ב"מיחמית" הנ"ל, שכבר נהגו רבים. אלא אין לפתוח ולסגור את הדלת קודם שנתבשל התבשיל.
עד כאן דברי הגאון הנז"ל שליט"א.

וזה מה שכתבנו על דברי הגאון הנז' שליט"א:

הנה, במה שהאריך כת"ר להוכיח שמצמצם פטור בשבת, וכ"ש גרמא, וגרמא ודאי מותרת במלאכות שבת ובשאר מקומות, אלא שמאחר שלגבי מלאכת בישול מצאנו באחרונים שכתבו שקירוב בישול בסגירת מכסה התבשיל אסור, וכת"ר למד (כפי הנראה מדבריו) שזה מן התורה ולא מדבריהם, וביאר כן עפ"י מ"ש במרכבת המשנה ועוד, שבמלאכת בישול, בשונה משאר מלאכות, אף גרמא אסור, וממילא זהו הביאור שאף קירוב בישול ע"י גרמא אסור.

הנה, לענ"ד יש לעיין בזה. בשלמא עיקר מלאכת בישול היא בגרמא ואפילו הכי חייבה תורה, היינו משום דגלי לן קרא בהדיא, אבל גרמא דגרמא במלאכת בישול מי יימר לן דאסיר מן התורה, ובפשטות נראה שאין לדמות זאת כלל, ודו"ק. וממילא, קירוב בישול בגרמא לא יהיה אסור אלא מדבריהם ולא מה"ת. ולפי זה נראה לצדד שמטעם נוסף יש להקל בנדון ה"מיחמית" דידן, דלא אסרו וגזרו שמא יחתה אלא בחשש איסור תורה של חיתוי, ולא בחשש איסור דדבריהם, כדהכא. שוב ראיתי שכן כתב בהדיא בשו"ת הר צבי להגרצ"פ פרנק זצ"ל (סימן קפ"ח), כיעו"ש היטב.

ואעיקרא דמילתא, הנה כבר הארכתי בס"ד בדין קירוב בישול אם אסור מן התורה או מדבריהם [ושם מתבאר כי למעשה הכרעת המשנ"ב היא שאיסור קירוב בישול בסגירת מכסה הקדרה אסור מן התורה], ומכיוון שעניין זה שייך במישרין ובעקיפין לדין מגיס בתבשיל ובעיקר העניין של קירוב בישול, על כן אציגה נא בזאת לפני המעיין את כל דברינו בעניין מגיס וקירוב בישול (ונדון דידן הוא בפרט מאות ח' ואילך), להגדיל תורה ולהאדירה.

בעניין מגיס בתבשיל המבושל כל צרכו, ובדין כיסוי קדירה שאינה מבושלת כל

צרכה

יש לברר אם מותר להגיס [היינו, לערבב את התבשיל בכף] בתבשיל המבושל כל צרכו ועודו עומד על גבי האש, או שיש לאסור בזה מהטעם שיבואר להלן. ואף אם כן, כיצד יהיה הדין בהוצאת התבשיל ע"י כף, אם יש להתיר בזה, וכל שכן באופן שהקדירה אינה עומדת על גבי האש ממש, אלא על גבי פלטה חשמלית או על גבי מכסה שעל האש [הנקרא 'בלעך'], אם יש לאסור בזה משום הגסה או לא. ומזה נסתעף לדין אם אסור לסגור מכסה של סיר העומד על גבי האש, והתבשיל שבו עדיין לא נתבשל כל צרכו. ובסוגיא זו יש לענ"ד כמה וכמה הארות והערות כדרכה של תורה, וזה החלי בעזרת החונן לאדם דעת.

א. בביצה דף ל"ד ע"א אמרו, אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את המים ואחד נתן את התבלין, ובא אחר והגיס כולם חייבים משום מבשל. שכל העושה דבר מצרכי הבישול, הרי זה מבשל. ובשבת בדף י"ח ע"ב אמרו, צמר ליורה ליגזור. אמר שמואל ביורה עקורה. וניחוש שמא מגיס בה. בעקורה וטוחה. וברש"י, מגיס, מהפך בה. ובמבשל הוי בישול.

והנה, ראשית יש להבחין בין הגסה ממש לבין הוצאת תבשיל מהקדירה בכף, שבהגסה ממש כוונתו של האדם למהר ולברר שאכן התבשיל נתבשל היטב מכל צדדיו, משא"כ בהוצאת התבשיל מן הקדירה בכף, שאין כל כוונה לבשל או למהר ולקרוב את הבישול, אלא להוציא את התבשיל ותו לא [ובפרט אם מוציא בנחת ונזהר בזה], דיש מקום בזה לדונו דהוי כמלאכה שאינה צריכה לגופה ודבר שאינו מתכוון, ואף לא הוי כפסיק רישיה. וראה להלן [וראיתי שיש המוכיחים מקושית הראשונים - רשב"א ורמב"ן - שעמדו על כך שאם איסור הגסה הוא אף לאחר הגסה ראשונה, אם כן היאך אנו נוהגים להוציא בכף מן הקדירה והלא מבשל הוא, עכתו"ד. ומלשונם משמע שאף בהוצאת התבשיל ע"י כף נחשב הדבר למבשל גמור לכל דבר ועניין. אך לענ"ד צ"ע, שהרי יש לפטור בזה מכל הני טעמי דלעיל. ובפרט שפעמים רבות אין בהוצאת הכף כדי להגיס והתבשיל אינו מתערבב כלל, ודו"ק. ובדעת הנך ראשונים, הארכתי להלן בדין כיסוי הקדירה, ומשם באר"ה].

בירורים בדעת רבינו הרמב"ם

ב. כתב רבינו הרמב"ם (בפ"ט מהלכות שבת ה"ד), אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו' ובא אחר והגיס, כולם חייבים משום מבשל, שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל, ע"ש. ושם בפ"ט הי"א כתב, שהסחיטה הוא מצרכי כיבוס היא כמו שההגסה מצרכי הבישול. ובדברים אלו עדיין לא נתברר אם אסור להוציא בכף מן הקדירה, שכפי שהזכרנו אין זה כהגסה לשם הגסה. ואינו מתכוין ועוד.

אולם דבר זה נגלה איסורו בדברי רבינו בפ"ג הי"א, שכתב בהאי לישנא, אסור להכניס מגריפה לקדירה בשבת והיא על האש, להוציא ממנה בשבת, מפני שמגיס בה, וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל בשבת. עכ"ל. הרי שאף הוצאה בכף (מגריפה, ללשונו של רבינו), אסורה בשבת. אך עדיין לא נתפרש כל הצורך, אם איסור זה נוהג גם כשהתבשיל נתבשל כל צרכו או דוקא שלא נתבשל כל צרכו. כמו כן יש לדון, אם הוצאה בכף אסורה דוקא בעוד הקדירה עומדת על גבי האש או אפילו כשהוסרה מעל האש. ומסתמת לשונו היה ניתן לדקדק שבכל גווני אסור ואפילו שנתבשל כל צרכו. אך יש לדחות, שפשוט הדבר שכל שאין בו משום בישול אין בו משום הגסה, וסברא פשוטה היא ביותר עד שלא הוצרך רבינו הרמב"ם לכתבה, ולפיכך פשוט שאין איסור להגיס בקדירה המבושלת כל צרכה, וכ"ש להוציא בכף גרידא [ועוד יש לומר, כי במה שביאר הרמב"ם טעמו 'מפני שהיא מצרכי הבישול', וחזר על כך בעוד מקומות בבארו הטעם שאסור להגיס בתבשיל, הרי מבואר בהדיא שדוקא דבר שהוא 'מצרכי'

הבישול אסור להגיס בו, וממילא פשוט שדבר המבושל כל צרכו אין זה מצרכי הבישול להגיס בו].

וכן כתב הרב המגיד משנה שם, ונראה לי שאין דברי רבינו אמורים במבושל כל צרכו, דהתם ודאי אפילו מחזירין על גבי האש ומבשלין פטור כמו שיתבאר בפרק ט', וכיון שכן אין לגזור בהכנסת מגריפה. עד כאן דבריו (והובאו דבריו בב"י בסימן שי"ח סעיף י"ח). וכן כתב בכסף משנה שם בשם הרמ"ך, כיעו"ש.

ג. ולעניין אם יש לאסור הוצאה בכף מן התבשיל דוקא בעודו עומד על האש, הנה כי כן יש לדקדק מלשונו שהדגיש שהיא על האש, ומשמע שכשהוסרה מן האש מותר, ולכאורה כן הוא הדין אפילו בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו, שאין לאסור בו אלא הגסה אבל הוצאה בכף, מותרת (ואף הגסה ממש לא נתבאר בהדיא בדברי הרמב"ם לאסור כשהוסר מע"ג האש, וראה להלן). והנה כתב רבינו בפכ"א הי"ג וז"ל, השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, אם מחוסרין דיכה, אסור לו לגמור דיכתן בשבת. ואם מחוסרין שחיקה ביד, מותר לו לגמור שחיקתן בשבת. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת, אחר שמורידין אותה מעל האש. עכ"ל. והנה בזה משמע שיש לאסור בכל גווני להגיס בתבשיל כל שלא הוסר מן האש. וכן ראה בתשובות הרמב"ם (סימן ש"ה, מהדורת בלאו) ששם האריך בנדון זה עצמו, וכתב בהדיא שמותר להגיס דוקא כשהתבשיל הוסר מן האש ונתבשל כל צרכו, כיעו"ש.

ולענ"ד יש לומר, א'. שמכל מקום בדבריו אלו אין הכרע לדין הוצאת התבשיל בכף מן הקדירה, שהרי התם איירי בהגסה ממש ולא בהוצאת תבשיל ע"י כף. ב'. נראה לי, שאין כוונת הרמב"ם לאסור כל שהתבשיל על האש אפילו בנתבשל כל צרכו, אלא כל שנתבשל כל צרכו מותר להגיס בו וכסברת המ"מ הנז"ל, ומה שכתב 'אחר שהורידוהו מן האש', אורחא דמילתא נקט, ובדרך כלל לאחר שמורידים את הקדירה מן האש כבר נתבשל כל צרכו. וכך יש לפרש דבריו בתשובתו הנז' השתא (וראה להלן אות ד' ד"ה אך, מה שנתברר בשיטת הב"י בדעת הרמב"ם, ודון מינה ואוקי באתרין).

וראה להגאון מהר"ח כסאר זצוק"ל בשם טוב (פ"ג הי"א) שכתב, נראה שדעת רבינו לאסור אפילו במבושל כל צרכו, וטעמא 'מפני שהתבשיל מתתקן בכך, והו"ל כמבשל בשבת', דאי עדיין לא נתבשל כל צרכו, חיובא נמי איכא. וזהו שכתב אסור, לומר איסורא הוא דאיכא, והו"ל כתבשיל שבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו שאסרו לשהותו ע"ג האש בשבת [ונראית כוונתו דוקא שהתבשיל על האש, ולא כשהוסר מן האש, יעו"ש ודו"ק]. ודבריו בביאור הטעם לאסור אפילו בנתבשל כ"צ, נראה כפי שהבאנו לקמן מהאחרונים (ראה להלן אות ו' ד"ה ובביאור), שאסור מחמת שההגסה בתבשיל מוסיפה בישול שלא היה קודם לכן, אלא שלפי דבריו מבורר שאין זה מן התורה אלא מדבריהם, וכמ"ש שבאופן שלא נתבשל כל צרכו, חיובא נמי איכא, ובנתבשל כל צרכו אין זה אלא מדבריהם. אלא שלפי דברינו דלעיל, אין זה מוכרע שכן היא דעת הרמב"ם, בפרט שמלשון מהרח"כ משמע שאף הוצאה בכף מן הקדירה אסורה במבושל כל צרכו, שהרי עלה קאי הרמב"ם.

ובהיותי בזה ראיתי בארחות חיים (הלכות שבת סימן נ' ואילך) שכתב שלדעת רבינו הרמב"ם אין במגיס משום מבשל מהגסה ראשונה ואילך, וכן לדעתו כל שהגיע למאכל בן דרוסאי אין בו משום מגיס. והנה זה דבר תמוה מאד, שהרי על ב' פרטים אלו, בהדיא כתב הרמב"ם לא כן, וכנז"ל.

בירור דעת השולחן ערוך באיסור הגסה

ד. ובשולחן ערוך סימן שי"ח סעיף י"ח כתב, האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כל צרכו אין מוציאין בכף מהם, שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל, ואם נתבשל כל צרכו, מותר. אבל צמר ליורה, אף על פי שקלט העין אסור להגיס בו (פירוש, לנענע אותו בכף). ובהג"ה כתב, ולכתחילה יש ליהזר אף בקדירה בכל עניין, עכ"ל.

ולפום ריהטא, היה מקום לדקדק מדבריו, שדוקא כאשר התבשיל הוסר מע"ג האש מותר להוציא ממנו בכף או להגיס כשנתבשל כל צרכו, ולפיכך כתב האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור. אך אין זה ראוי כלל ועיקר, וכבר כתבו כן האחרונים (והובא במשנה ברורה ס"ק קי"ג) בכוונת הראשונים שכתבו לשון זה, שכוונתם לומר רבותא, שאפילו שאין הקדירה על גבי האש אסור להוציא מתוכה ולהגיס. וכן מדוקדק בבית יוסף שם, שאין איסור הגסה נוהג במבושל כל צרכו כלל, כיעו"ש. וכן העלה בדעת מרן השו"ע, הגאון מהרי"ץ בהגהותיו לשו"ע שם. וראה בשו"ע שילהי סימן שכ"א מה שכתב בזה, ומה שנתבאר בדברינו לעיל בדעת הרמב"ם בהלכה זו, ודו"ק מינה ואוקי באתריה.

אך עכ"פ מדברי הב"י שם, יש מקום לדקדק קצת שאסור להגיס אפילו בתבשיל המבושל כל צרכו, כל שהקדירה עומדת על גבי האש, מפני שאחר שהביא את דברי הרמב"ם שהזכרנוהו לעיל, כתב על דבריו בזה"ל, ואפילו לפי מה שכתבתי בסימן שי"ח, שכל שהקדירה היא רותחת אסור, משום דמגיס הוי כמבשל, הכא מיד אחר שמורידין אותה מעל האש מותר להגיס בה, כיון שכבר נתבשלה כל צרכה, עד כאן דבריו. וקצת נראה מדבריו, שאפילו לדעת הרמב"ם הדין כן, ורק לאחר שהסיר הקדירה מן האש מותר להגיס בה, ואף כשנתבשל כל צרכו.

ולענ"ד עדיין היה נראה לומר, דאורחא דמילתא נקט, ובדרך כלל כשמסירים את הקדירה מעל גבי האש, התבשיל מבושל כל צרכו, ולקושטא דמילתא שרי אף כשהקדירה ע"ג האש במבושל כל צרכו. ובפרט שבב"י לא כתב זאת בלשון נחרץ ומבורר להחמיר במבושל כל צרכו בע"ג האש, ועוד שאף לא הזכיר שדבריו הם נגד דברי הרב המגיד הנז"ל. ודו"ק. אך מכל מקום לגבי הוצאה בכף מן הקדירה יש להתיר לפי דעת מרן השו"ע וכנז"ל, שלא נראה לאסור כולי האי בתבשיל המבושל כל צרכו אפילו כשהקדירה עומדת ע"ג האש.

ביאור הטעם לאסור הגסה בתבשיל המבושל כל צרכו

ה. הרי נתבאר לפנינו מדברי רבותינו הראשונים, שאין לאסור הגסה בתבשיל המבושל כל צרכו, ואפילו הגסה ממש אין לאסור, וכדלעיל [וכל שכן הוא לפי שיטות הראשונים (רשב"א, ראב"ד,

רמב"ן, ר"ן) דסבירא להו שאין הגסה לאחר הגסה ראשונה, דכ"ש שאין הגסה בתבשיל המבושל כל צרכו. ופשוט]. אלא שיש מרבתינו האחרונים שכתבו לאסור בזה, ובפשוטו הוא מדברייהם מגזירה, וכדלהלן. אך ידוע להוכיח מדברי הכל בו שבהגסה ממש יש בו חיוב חטאת אף במבושל כל צרכו, כיון שהוא על האש. ולהלן יתבאר טעמו.

ובביאור הטעם שאסרו להגיס בתבשיל המבושל כל צרכו, נאמרו ג' טעמים בדברי רבותינו האחרונים - האחד, שהוא מגזירה שהוא נראה כמבשל בהגסתו זו, שאין בני אדם יודעים להבחין בין מבושל כל צרכו לאינו מבושל כל צרכו. השני, מפני שאף בתבשיל המבושל כל צרכו, ההגסה משנה את איכות התבשיל, וכפי שביאר בחזון איש (סימן ל"ו ס"ק ט"ו. ולשונו שם הוא - שהגסה על גבי האש הוא עניין מחודש הפועל פעולת בישול במאכל על ידי ריסוקו), וכעין זה כתב מהר"ח זצ"ל בשם טוב (שם). השלישי, מאחר שיתכן שיש חלקים בתבשיל שעדיין לא התבשלו אלא על ידי ההגסה הזאת, ואפילו לאחר שנתבשל כל צרכו, מכל מקום יתכנו חלקים שעדיין לא נתבשלו וממילא בהגסתו כעת מבשלם ואסור. ולפי טעם זה יתכן שהאיסור הוא מן התורה (שביתת השבת מלאכת מבשל ס"ק פ"א, שו"ת אגרות משה חלק ד' או"ח סימן ע"ד דיני בישול אות ט').

אלא ששני הטעמים האחרונים לאסור הגסה בתבשיל המבושל כל צרכו מן התורה, זהו ודאי חידוש רבתא שקשה מאד לאומרו, וכפי שכתב לתמוה כן בשער הציון (ס"ק קמ"ח). ולא אדע הטעם, דמאי עדיפא הגסה מבישול ממש, וכל הפוסקים מודים דמבושל כל צרכו אין בו משום בישול. וצ"ע עוד. ולפי הטעם האחרון, שיש חלקים שלא התבשלו וע"י ההגסה יתבשלו, ראה בספר שולחן שלמה שם (אות ס"ג) שכתב לדון דלפי זה אם אחד הוריד את הקדרה מעל האש והגיס בה, יהיה אסור להחזירה על האש לאחר מכן, מפני שיש לחוש שמא יש חלקים שלא נתבשלו. והלא מעולם לא נשמע כזאת, ע"ש.

ו. ואגב גררא, אבוא אעיר"ה במה שכתב בביאור הלכה שם (ד"ה שנמצא) להשיג ע"ד האשל אברהם שכתב שבדיעבד אם עשה הגסה בלא נתבשל כל צרכו, אסור התבשיל כדין המבשל בשבת, שהרי מאחר שדעת הרבה ראשונים שאין בישול לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ממילא כל שכן שאין בו משום הגסה אפילו לכתחילה, ואפילו אם נאמר שלדעתם יש בו משום בישול עכ"פ מדרבנן, מכל מקום הלא בדרבנן כתב הגר"א לעיל דבשוגג יאכל בו ביום ואומר מותר כשוגג דמי, ואם כן אפילו עומדת הקדירה על גבי האש אין להחמיר בדיעבד. כן נראה לי ברור. עכתו"ד. ולענ"ד צ"ב, שאם כך אף קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי היה לן להתיר התבשיל בדיעבד, מפני שלדעת כמה מגדולי הראשונים אין הגסה אחר הגסה ראשונה כלל, ואפילו קודם שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (כן נראה פשוט מלשונותיים, כיעויין עליהם במקומם), ואם כן כל שהגיס כבר בתבשיל בדקות הראשונות שעמד על האש, לשיטתם מותר להגיס שוב בתבשיל אפילו שלא נתבשל כמאב"ד, וממילא לעניין דיעבד יש להקל מחמת כן אף קודם שנתבשל כמאב"ד. ועכ"פ לא אדע מדוע לא הזכיר את סברתם בביאור הלכה, עכ"פ באופן שכבר נתבשל כמאב"ד. וצ"ע.

דעת האחרונים בזה למעשה

ז. וראה בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן מ"ה) שהעלה להקל לצורך מצוה להוציא מהקדירה שעומדת על האש, כל שהתבשיל מבושל כל צרכו, שהעיקר להקל בתבשיל המבושל כ"צ אפילו כשעומד על האש, אך מכל מקום הואיל ויש מן הפוסקים שהחמירו בעומד על האש, לפיכך ראוי להחמיר בדבר אם לא לצורך מצוה, עכתו"ד. ובשו"ת הרדב"ו (ח"ג סימן תתנ"ד) כתב עוד, שיש להקל בתבשיל המבושל כל צרכו, ואין לאסור הגסה בזה אפילו כשעודו על האש, שהרי דעת רוב הפוסקים היא שאין הגסה לאחר הגסה ראשונה, וכ"ש בהוצאת התבשיל מן הקדירה ע"י הכף.

ולמעשה, כתב במשנה ברורה (ס"ק קי"ג) בזה"ל, ובנתבשל כל צרכו, אפילו עומד על גבי האור מותר להוציא בכף, כן משמע בבית יוסף. אבל באליה רבה מסיק דיש לאסור בזה. עכ"ל (ועיין במשנה ברורה שילהי ס"ק קי"ח, ודו"ק). ובחזון איש (או"ח סימן ל"ז ס"ק ט"ו) האריך בדין זה ובתוך דבריו כתב, שלא מצאנו מי שאסר הגסה בנתבשל כל צרכו, והמ"מ למד כן אף בדעת הרמב"ם, אלא שבפשוטו אינה כן דעתו אלא סבירא ליה שאף במבושל כל צרכו שייכא הגסה, וכמ"ש בכל בו וכדלעיל. וסיים החזו"א שם, ואחרי שדעת הרבה ראשונים שאין הגסה לאחר שנתבשל כל צרכו, והמ"מ פירש כן בדעת הרמב"ם, אפשר להקל בדבר, ואמנם בהגסה ממש בזמן שהוא על האש, ראוי לפרוש, אחרי שלדעת הרמב"ם היא מלאכה דאורייתא וכמ"ש בכל בו. ומכל מקום ליטול בכף מן הקדירה שהוא מדרבנן (כמבואר בלשון הרמב"ם, שכתב ונמצא 'כמבשל' בשבת, וככתוב בהדיא במ"מ שם), יש לסמוך להקל כשאר פוסקים אפילו כשהוא על האש. אלא שבמשנ"ב כתב להחמיר ליטול בכף כשהיא על האש, אך נראה שאם רוצה ליטול בכף בקדירה שאם יורידה מן האש שוב לא יוכל להחזיר, ואין לו תקנה אלא ליטול בכף, יש להקל. עכתו"ד שם [ומה שכתב שם בחזו"א לומר דלהרשב"א יש איסור הגסה אפילו בהגסה שנייה קודם מאב"ד, הוא צ"ע מלשון הרשב"א גופיה שם, כיעו"ש ודו"ק] (ועיין בזה בשו"ת אדני פז חלק ד' סימן מ"ד). ומדברי מהרי"ץ שהובא לעיל מבואר שהיקל בדבר זה. ולגבי הגסה וכ"ש בהוצאה בכף מן הקדירה, בתבשיל שנתבשל כל צרכו בפלטה ובבלעך הנחשבים (לרוב הפוסקים) כגרוף וקטום, יש מקום להקל יותר בשופי משום שאין זה נדון כתבשיל שעל האש (וכבר כתבו פוסקי זמנינו לצרף זאת, עיין עליהם).

בדין כיסוי הקדירה בתבשיל שאינו מבושל כל צרכו

ח. ולפי כל האמור השתא יש לעיין, אם אסור לכסות את הקדירה שיש בה תבשיל שאינו מבושל כל צרכו הואיל וע"י מעשה זה גורם הוא לקרב את בישולו, או שאין לאסור קירוב בישול גרידא אלא הגסה דוקא נאסרה, כי היא מעשה חשוב בגוף התבשיל.

ובפשוטו יש מקום לתלות זאת בפלוגתת הראשונים הנז"ל, שנחלקו אם יש הגסה אחר הגסה ראשונה, שלפי דעת הראשונים שאין הגסה אחר הגסה ראשונה, הלא טעמם הוא משום דסבירא להו שאין איסור סתם למהר ולקרב את הבישול, אלא האיסור הוא דוקא לעשות מעשה הגסה

שהוא מעשה הנצרך והכרחי לפעולת הבישול ותכליתה, כי זולת ההגסה פעולת הבישול לא באה לידי תכליתה, והרי הוא מדרך המבשלים [ובאמת חלקים רבים בתבשיל לא יבואו לידי החום והבישול הרצוי לולא עזרת ההגסה], והלכך אסור להגיס. אולם אין איסור לקרב את הבישול, ולכן באמת אין איסור להגיס לאחר שכבר נעשתה הגסה ראשונה בתבשיל, שהרי פעולת ההגסה ההכרחית כבר נעשתה ואינו מוסיף כלום. והגם שלמעשה הלא התבשיל אינו מבושל כל צרכו וע"י הגסה שנייה או שלישית הרי הוא מקרב וממהר את הבישול, מכל מקום לא אסרו לקרב או למהר את הבישול בדבר שממילא היה נעשה, וכפי שכתבו הראשונים הללו בלשונם שאף בלעדי ההגסה יתבשל התבשיל, וממילא אין זו מלאכת מחשבת או פעולה חשובה כדי להתחייב עליה (ולהלן יתבאר יותר בע"ה). וכיון שכן, ממילא פשוט שהוא הדין והוא הטעם שלפי שיטתם אין לאסור לכסות את מכסה הקדירה אף בתבשיל שאינו מבושל כל צרכו, דלא עדיף מהגסה שנייה או שלישית.

אולם, לפי דברי הראשונים שיש הגסה אחר הגסה ראשונה, בפשוטו נראה טעמם מפני שיש לאסור כל פעולה המקדמת וממהרת את פעולת הבישול, ואין צורך דוקא לפעולה חשובה, אלא כל שמקרב הבישול לידי תכליתו הנרצה, הרי הוא כמבשל ממש. וממילא יבואר שאף מכסה הקדירה יש בו משום בישול, הואיל ולהנ"ל אסור לקרב בישול אפילו בדבר שכבר יתבשל ממילא.

אך יש לדחות ולומר שאף לדבריהם אין לאסור קירוב בישול גרידא, אלא דבר שהוא ממש 'מצרכי הבישול' (וכפי שהדגיש זאת רבינו הרמב"ם בכמה מקומות שהזכיר דין המגיס, וכדלעיל) ודבר שהוא הכרחי ונצרך לבישול, וזולת זה תיפגם איכותו של התבשיל, וזהו דרך המבשלים להגיס בתבשיל [אלא שהרשב"א וסייעתו למדו שלאחר הגסה ראשונה אין זה אלא תוספת בעלמא, ושאר ראשונים למדו שאף שאר ההגסות הם חלק מצרכי הבישול ונצרכות לו לשם איכותו ותכליתו]. ואשר על כן, בעשיית סוג מעשה שאין בו משום צרכי הבישול אלא קירוב בישול גרידא, אין לאסור בזה.

ויש לפרש זאת, או משום שאין זה מלאכה חשובה לקרב בישול גרידא, בדבר שהיה כבר נעשה וזולתך. או יש לומר, דדמיא לדינא דמנא תבירא תבר, שאינו חייב על כך, והוא הדין כאן הלא התבשיל כבר היה מתבשל זולת זה, וכנ"ל. עוד יש מקום לפלפל בדרך הלימוד ולתלות זאת בפלוגתת האחרונים, שנחלקו אם מלאכת הבישול נשלמה מיד לאחר הנחת הקדירה אצל האש, כמלאכת זורע, שמיד לאחר שימת הזרעים בקרקע הושלמה מלאכתו וחייב, או דשאני מלאכת האופה, שאינה נשלמת אלא לאחר שנתבשל כל המאכל [ואיכא בהא כמה נפקותות לדינא, וכגון המניח בשבת קדירה ונתבשלה רק למוצאי שבת, אם חייב או פטור, וכן המניח קדירה על האש, ונשתטה קודם שנתבשלה ועוד כיוצא בזה]. ויש מקום לומר שהוא הדין והוא הטעם בגוונא דידן, שפעולת הבישול מסתיימת מיד לאחר שימת התבשיל על גבי האש, וממילא אף שמקרב בישולו אין לאסור לפי שכבר הושלמה מלאכתו. ויש לדון ולפלפל בזה, ואכמ"ל.

דעת האחרונים בזה

ט. אולם למעשה פסק מרן בשולחן ערוך סימן רנ"ד סעיף ד', וז"ל, פירות שנאכלין חיינן, מותר ליתנם סביב הקדירה אע"פ שאי אפשר שיצלו קודם חשיכה. ומיהו צריך לזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת. עכ"ל. ובוזה נתבאר בהדיא שאסור למהר את הבישול ולכסות את הקדירה שיש בה תבשיל שלא נתבשל כל צרכו. ובב"י שם הביא שכן כתבו כמה ראשונים, ומהם סמ"ג (ל"ת ס"ה), וסמ"ק (סימן רפ"ב), וספר התרומה (סימן רל"א), ותוס' בשבת (דף מ"ח ע"א ד"ה דזיתים) ועוד.

והנה יש לעיין, אם לשיטתייהו האיסור לכסות הקדירה הוא מן התורה או מדבריהם. ונ"מ באופן שכבר כיסה בדיעבד, אם התבשיל מותר בהנאה או לא, שאם זהו איסור מדבריהם ולא מן התורה, הלא כתבו האחרונים (ראה ביאור הלכה ריש סימן שי"ח ד"ה המבשל, עפ"י הגר"א וחיי אדם) שמותר בהנאה, משא"כ אם הוא איסור תורה. וכן איכא בהא נפקותא אם מותר לכסות הקדירה ע"י גוי לצורך מצוה. וכדקיימא לן בכולי דוכתי (ראה שו"ע סימן ש"ז סעיף ה') שבמקום מצוה או צער במלאכה דרבנן ניתן לעשות את המלאכה ע"י גוי.

והמעייין בלשון הרא"ש והטור ורבינו ירוחם ועוד בדין זה, יראה שלשונם הוא 'מפני שממהר לגרום בישולם', ומשמע שהוא גרמא מדבריהם. אך מאידך בלשונות רבים מן הראשונים משמע שהוא ממש מבשל מן התורה (ראה בתוס' בשבת שם, ובמאירי בשבת דף ע"ג ע"ב סוף ד"ה אחד הזורע, ובסמ"ג ובסמ"ק ובסה"ת הנו"ל, וכבר אסף איש טהור שיטות הראשונים בזה, ראה בשו"ת אדני פז חלק ד' סימן כ', כיעו"ש באורך). וכן הוא לשון מרן בשולחן ערוך כאן, ששינה מעט מלשון הטור וכתב, מפני שממהר 'לגמור' בישולם. ומשמע שלמד ששניהם נתכוונו לאסור בזה מן התורה (וראה בריטב"א בחידושי למס' שבועות דף י"ז ע"ב, ובהגהות רעק"א ריש סימן שי"ח ובסימן רנ"ד שם).

אכן, בתשובות הרמ"א (סימן ק"ב) והובא למעשה בהגהת רמ"א (סימן רנ"ט סעיף ז') שאסור לסתום פי התנור בשבת כדי שישמור חומו, מפני שגורם בישול. ואפילו ע"י גוי אסור וכו'. ובתשובתו שם כתב הרמ"א, שאם לא נתבשל כמאב"ד, אסור לחזור ולכסות התנור בשבת, דהוי כמבשל בשבת. ואף שיש לפלפל ולהקל ע"י גוי, מחמת שיכול הבישול לסיים פעולתו אף לולא עזרתו וכיסויו, מכל מקום ע"י ישראל בודאי אסור וכו', כיעו"ש. ואף בדיעבד אסור התבשיל בכיסויו ישראל, וכן כתב במשנה ברורה שם ס"ק כ"ה, דאפילו בדיעבד אסור התבשיל, וכדין מבשל בשבת, והוא שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, דבהגיע אין לאסור בזה בדיעבד (וראה בשעה"צ שם ס"ק כ"ד). הרי שנקט המשנה ברורה לעיקר שזהו איסור מן התורה ולא מדבריהם, ולפיכך אסור להנות מכך אפילו בדיעבד, וכדין מבשל בשבת. וכן לעניין גוי אין להקל ולומר לו שיכסה הקדירה שיש בה תבשיל שלא נתבשל כמאב"ד.

ואף בזה בעניי לא אדע ולא אבין, מה טעם לא הקלו בזה הפוסקים מחמת צירוף שיטות הראשונים הנו"ל, דס"ל שאין הגסה אחר הגסה, וכ"ש דלא שייך לאסור קירוב בישול בעלמא, ובפרט אם זה מבושל כמאכל בן דרוסאי, וכמ"ש לעיל באורך. וממילא יש להקל הן לעניין דיעבד והן לעניין גוי, וכמ"ש האחרונים שבמקום פלוגתא יש להקל בגוי ובדיעבד. וה' יאיר עיני בתורתן של ראשונים. וראה עוד בזה בשו"ת אור לציון (חלק ב' דף קס"א), ובספר מנוחת אהבה

(חלק ב' דף נ"ה סוף הערה 46), ובשו"ת אדני פז (חלק ב' סימן כ') מה שכתבו בזה. ועיין בקצות השולחן (בבדי השולחן סוס"ק י'), ובמאור השבת (חלק ב' דף שי"ב). כ"ז כתבתי כפי הנראה לענ"ד עתה, והשי"ת יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות.

תשובת הגר"א עפגין שליט"א בזה

שוב קיבלתי על כך תשובה בכת"י מאת הגה"צ רבי אבנר עפגין שליט"א שלאחר שהאריך בשיטות הראשונים בדין גרמא, כתב לדקדק מלשונות הראשונים ומרן השו"ע הנז"ל, שאין בסגירת מכסה הקדרות וכדומה איסור דאורייתא, אלא גרמא מדבריהם בעלמא. וכן דעת הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ז אות ט' בביאורים) שכתב שסגירת מכסה הקדרה שלא נתבשלה כל צרכה, אינה אסורה משום קירוב בישול אלא מדבריהם, דהוי גרמא. ועוד כתב הגר"ב"צ זצ"ל, והוא הדין לעניין תיבת ההטמנה המצויה כיום [והיא ה'מיחמית'. א. ה] שאין לפתוח את הדלת שבה אם אינו ודאי שהאוכל שבה התבשל כל צרכו. וכן לא ירים את השמיכות שעליה שהרי לא יוכל להחזיר את השמיכות או לסגור את הדלת מחשש גרם בישול. ולמעשה העלה שאין בזה משום חשש שהייה, אלא שאם רגיל לסגור ולפתוח דלתות המיחמית ולהניח קדרות שאינן מבושלות כל צרכן, ראוי לבן תורה יחמיר להשתמש דוקא בפלטת שבת המצויה ללא מכסה הפח הנ"ל. עד כאן תורף דבריו.

אלא שיש להעיר על דבריו אלו, שהנה בתשובות הרמ"א (סימן ק"ב) והובא למעשה בהגהת רמ"א (סימן רנ"ט סעיף ז') כתב שאסור לסתום פי התנור בשבת כדי שישמור חומו, מפני שגורם בישול. ואפילו ע"י גוי אסור וכו'. ובתשובתו שם כתב הרמ"א, שאם לא נתבשל כמאב"ד, אסור לחזור ולכסות התנור בשבת, דהוי כמבשל בשבת. ואף שיש לפלפל ולהקל ע"י גוי, מחמת שיכול הבישול לסיים פעולתו אף לולא עזרתו וכיסויו, מכל מקום ע"י ישראל בודאי אסור וכו', כיעו"ש. ואף בדיעבד אסור התבשיל בכיסוהו ישראל, וכן כתב במשנה ברורה שם ס"ק כ"ה, דאפילו בדיעבד אסור התבשיל, וכדין מבשל בשבת, והוא שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, דבהגיע אין לאסור בזה בדיעבד (וראה בשעה"צ שם ס"ק כ"ד). וכן לעניין גוי אין להקל ולומר לו שיכסה את הקדירה שיש בה תבשיל שלא נתבשל כמאב"ד. וכן כתבו בשתילי זיתים שם ס"ק י"ח ובכה"ח שם ס"ק ל"ג, כיעו"ש.

הרי שדעת רבינו המשנה ברורה שם ועוד אחרונים, שהאיסור בכיסוי פי התנור הוא מן התורה ולא רק מדבריהם. שוב מצאתי עוד במשנה ברורה בביאור הלכה סימן שי"ח סעיף ד' ד"ה ואפילו, שכתב בהדיא שסגירת מכסה הקדרה באופן שלא נתבשלה כל צרכה, אסור מן התורה ולא מדבריהם בעלמא, כיעו"ש. וצ"ע.

שוב קיבלתי תשובה על דברינו בעניין קירוב בישול שהובאו לעיל, מאת הגאון בעל ארחותך למדני שליט"א, וזה לשונו:

כתב כת"ר, במה שהארכתם להוכיח שמצמצם פטור בשבת, וכ"ש גרמא, והרי גרמא ודאי מותרת במלאכות שבת ובשאר מקומות. אלא מאחר ולגבי מלאכת בישול, מצאנו באחרונים שכתבו שקירוב בישול בסגירת מכסה התבשיל אסור, וכת"ר למד (כפי הנראה מדבריו) שזה מן התורה ולא מדבריהם, וביאר כן עפ"י מ"ש במרכה"מ ועוד, שבמלאכת בישול בשונה משאר מלאכות אף גרמא אסור, ממילא זהו הביאור שאף קירוב בישול ע"י גרמא אסור.

הנה לענ"ד יש לעיין בזה, דבשלמא עיקר מלאכת בישול היא בגרמא ואפ"ה חייבה תורה, היינו משום דגלי לן קרא בהדיא, אבל גרמא דגרמא במלאכת בישול מי יימר לן דאסיר מן התורה, ובפשטות נראה שאין לדמות זאת כלל, ודו"ק. וממילא קירוב בישול בגרמא לא יהיה אסור אלא מדבריהם ולא מן התורה.

ולפ"ז נראה, שמטעם נוסף יש להקל בנדון ה"מיחמית" דידן, דלא אסרו וגורו שמא יחתה אלא בחשש איסור תורה של חיתוי, ולא בחשש איסור דדבריהם, כדחכא. ובעיקר הדבר הארכתי בזה במקו"א, בדין קירוב בישול אם אסור מן התורה או מדבריהם (ושם מתבאר כי למעשה הכרעת המשנ"ב היא שאיסור קירוב בישול בסגירת מכסה הקדרה אסור מן התורה, ושלא כדברינו). עד כאן דברי כת"ר.

וגם כתב כת"ר בקונטרס (המובא לעיל) אות ח', "ולפי כל האמור השתא יש לעיין, אם אסור לכסות את הקדירה שיש בה תביל שאינו מבושל כל צרכו הואיל וע"י מעשה זה גורם הוא לקרב את בישולו, או שאין לאסור קירוב בישול גרידא אלא הגסה דוקא נאסרה שהיא מעשה חשוב בגוף התבשיל.

ובפשטו יש מקום לתלות זאת בפלוגתת הראשונים הנו"ל שנחלקו אם יש הגסה אחר הגסה ראשונה, שלפי דעת הראשונים שאין הגסה אחר הגסה ראשונה, הלא טעמם הוא משום דסבירא להו שאין איסור סתם למהר ולקרב את הבישול, אלא האיסור הוא דוקא לעשות מעשה הגסה שהוא מעשה הנצרך והכרחי לפעולת הבישול ותכליתה, כי זולת ההגסה פעולת הבישול לא באה לידי תכליתה, והרי הוא מדרך המבשלים, [ובאמת חלקים רבים בתבשיל לא יבואו לידי החום והבישול הרצוי לולא עזרת ההגסה], והלכך אסור להגיס, אולם אין איסור לקרב את הבישול, ולכן באמת אין איסור להגיס לאחר שכבר נעשתה הגסה ראשונה בתבשיל, שהרי פעולת ההגסה ההכרחית כבר נעשתה ואינו מוסיף כלום. והגם שלמעשה הלא התבשיל אינו מבושל כל צרכו וע"י הגסה שנייה או שלישית הרי הוא מקרב וממהר את הבישול, מכל מקום לא אסרו לקרב או למהר את הבישול בדבר שממילא היה נעשה, וכפי שכתבו הראשונים הללו בלשונם שאף בלעדי ההגסה יתבשל התבשיל, וממילא אין זה מלאכת מחשבת או פעולה חשובה כדי להתחייב עליה (ולהלן יתבאר יותר בע"ה). וכיון שכן ממילא פשוט שהוא הדין והוא הטעם שלפי שיטתם אין לאסור לכסות את מכסה הקדירה אף בתבשיל שאינו מבושל כל צרכו, דלא עדיף מהגסה שנייה או שלישית", עד כאן דברי כת"ר.

א. בתחילה יש להשיב על מ"ש בקונטרס הנו"ל. כתב הרמב"ן בשבת י"ח ע"ב ד"ה והלא, "ונראה שלא מחייב אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו שנמצא אף הוא מבשל וכו'. אבל משהגיס דבלא מגיס מתבשל אף המגיס פטור, דמאי עביד, הלכך ליכא למיגזר בשבת

משום מגיס דלאו קירובי בישולא איכא דבלא"ה מתבשל". וכן הוא ברשב"א (שם ד"ה צמר), ע"ש. וכן הוא בדברי הרב המגיד בהלכות שבת שם ה"ד וז"ל, "וחיוב ההגסה, יש מי שכתב שאין חייב בה אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו, אבל משהגיס פעם אחת דבלא מגיס מתבשל אף המגיס פטור דמאי עבד, ולזה נוטה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל".

משמע מדברי הרמב"ן הנ"ל, שהגסה שניה היא אף אינה בכלל "קירובי בישולא". ואין לומר דאיה"נ שהוא מקרב הבישול אלא הוא מותר, שזה אינו, שכתב הריטב"א בשבועות (י"ז ע"ב ד"ה אר"ה זר שהיפך). "ואיכא דקשיא ליה, הא אמרינן במס' ע"ז הניח ישראל בשר ע"ג גחלים ובא עכו"ם והיפך בה, מותר. ואוקימנא כגון דמעיקרא הוה בבשיל בתרתי שעי והשתא ע"י עכו"ם בחדא שעה, וקמ"ל דקירובי בישול לאו בישול הוא. ולא קשיא, דאפילו הוי הא והא דאורייתא, אפשר שהחמירה תורה בעבודה וכו'. ודכוותיה נמי לעניין המבשל בשבת אפשר דהוי חייב, אבל התם בבישול עכו"ם דרבנן הקילו", ע"ש. הרי שקירוב בישול חייב בשבת, ולכן אם כתב הרמב"ן שבהגסה שניה הוא פטור דמאי עבד, צ"ל שזה מפני שהגסה שניה אינה אף בכלל "קירוב בישול". וזה מ"ש הרמב"ן הנ"ל "דלאו קירובי בישולא איכא".

וכן ראיתי באורה ושמחה על הרמב"ם בהל' שבת שם, שכתב "ובחיוב המגיס עיין הה"מ שהביא דעת הרמב"ן שחיוב הגסה אינה אלא בהגסה ראשונה, ועיין ריטב"א שבועות (י"ז ע"ב ד"ה אר"ה זר שהיפך) דקירובי בישולי חייב, וצ"ל לפי"ז בכוונת הרמב"ן שבהגסה שניה אינה מקרב ע"ז הבישול". וכן הוא, שהרי כן כתב הרמב"ן הנ"ל בפירוש "דלאו קירובי בישולא איכא".

ולפי זה נראה, שסתימת התנור היא יותר חמורה, שבזה ודאי יש קירוב בישול והוא חייב, משא"כ בהגסה שניה שאף קירוב בישול ליכא כמבואר בדברי רמב"ן הנ"ל.

ב. וכתב כת"ר לעיל לגבי מה שכתבתי במכתב הראשון שאף גרמא בבישול אסורה מן התורה, "ולענ"ד יל"ע בזה, דבשלמא עיקר מלאכת בישול היא בגרמא ואפ"ה חייבה תורה, היינו משום דגלי לן קרא בהדיא, אבל גרמא דגרמא במלאכת בישול מי יימר לן דאסיר מן התורה, ובפשטות נראה שאין לדמות זאת כלל, ודו"ק. וממילא קירוב בישול בגרמא לא יהיה אסור אלא מדבריהם ולא מה"ת".

ויש להשיב שיש לחלק בעניין זה, שהגרמא שאסרה התורה לגבי בישול היא רק בגרמא שהיא דבר רגיל לעשות כדי לבשל תבשילו בימי החול, ולכן כיון שאף בימי החול סתימת התנור היא דבר רגיל במעשה בישול, וכן נתינת כסוי על הקדירה היא דבר רגיל לעשות כן כדי לבשל את התבשיל, ולכן כל אלו אסורים מן התורה אף שבעצם הם גרמא בעלמא, וזה מ"ש המרכבת המשנה והנתיב חיים שהבאתי במכתב הראשון, אבל עדיין יש לומר שגרמא בבישול מותרת כשהגרמא אינה בכלל מה שהוא רגיל לעשות בימי החול. ולכן יש לומר שבישול ע"י שעון שבת הוא גרמא ומותר, כיון שאין אנו נוהגים לבשל בימי חול ע"י שעון שבת.

וכן הוא, שכתב הרמב"ם בהל' שבת פ"ט ה"ד וז"ל, "אבל אם שפת אחד את הקדרה תחילה, ובא אחר ונתן את המים, ובא אחר ונתן את הבשר, ובא אחר ונתן את התבלין, ובא אחר ונתן את האור, ובא אחר ונתן עצים על האור, ובא אחר והגיס. שנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל", ע"כ. ויש לומר דבשלמא אם אחד הניח התבשיל על האש והולך לדרכו אנו אמרינן

שיש בזה חיוב, אבל אם בשעת ההנחה לא היה שם אש כלל ורק אחר זמן נמצא האש אז שפיר אמרינן שזה נחשב לגרמא שאף במשכן לא היה דבר כזה.

וכן ראיתי בזרע אמת (או"ח סימן מ"ד ד"ה וכדי) שכתב לגבי דברי הרמב"ם הנ"ל, "כל אלו הגורמים הבישול ע"י פעולתם שעשו בבת אחת אע"ג דהו"ל שנים שעשאוה אפ"ה במבשל ס"ל הרמב"ם דחייב, משא"כ בשעשו פעולתם זה אחר זה אז הוה ליה גורם רחוק דפטור, וק"ל". ולכן שפיר אמרינן אף בבישול הדין של גרמא, כל שדרך הבישול הוא דבר משונה מדרך הרגיל בימי החול. וכן הוא בחזון איש (או"ח סימן ל"ח אות ג') שאף בבישול אמרינן גרמא, ע"ש. וכעין חילוק זה מצאתי בהר צבי (או"ח סימן קפ"ח ד"ה אבל), ע"ש. וכן ראיתי בביאור הלכה (סימן של"ד ד"ה דגם), דשייך לומר גרמא בכל מלאכות. ולכן נראה שבכל גרמא בבישול שהיא אינה דרך הרגיל בבישול, עדיין נחשבת גרמא. אולם עדיין יש לומר לגבי סתימת התנור ובנתינת הכסוי על הקדירה, שאלו דברים רגילים במלאכת בישול בימי החול, ולכן בשבת הם אסורים מן התורה, אף שבעצם הם רק גרמא בעלמא.

ולפי זה יש להעיר על מ"ש כת"ר בקונטרס (באות ט') לגבי חזרת הכיסוי בשבת (עפ"י שולחן ערוך סימן רנ"ד סעיף ד'), "והמעייין בלשון הרא"ש והטור ורבינו ירוחם ועוד בדין זה, יראה שלשונם הוא 'מפני שממהר לגרום בישולם', ומשמע שהוא גרמא מדבריהם". הנה אין זה מוכרח, שיש לומר דא"נ שחזרת הכסוי היא גרמא, אבל כיון שכן דרך בישול בימי החול, ממילא יש איסור תורה בזה בשבת. וזה כמ"ש הרא"ש בב"ק (דף ס' ע"א) לגבי מלאכת זורה, "דמלאכת מחשבת אסרה תורה אע"פ דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח", ע"ש.

ג. ועוד יש לומר, שסתימת התנור היא אסורה מן תורה, וכן משמע מתשובת הרמ"א (סימן ק"ב) שכתב לגבי סתימת התנור ע"י גוי, "אם אינו מבושל בכה"ג ודאי אסור דהוי ליה כמבשל כותי בשבת לצורך ישראל דאסור ליהנות ממנו, דלא גרע מכותי שמדליק הנר לצורך ישראל או עשה שאר מלאכות דאסור לישראל ליהנות ממנו, והוא פשוט". הרי הוא מדמה דין סתימת התנור לדין מלאכות דאורייתא כגון הדלקת הנר. וכתב המשנה ברורה בסימן רע"ו ס"ק ג', "וכן כל איסור דרבנן שעשה א"י בשביל ישראל מותר לאחר שלא נעשה בשבילו". ולכן אם סבר הרמ"א שסתימת התנור היא רק מדרבנן, הו"ל לומר שעכ"פ מותר לאחרים ליהנות מהתבשיל בתנור, אלא כיון שהוא השווה דין סתימת התנור לדין הדלקת הנר, ושהוא אסור ליהנות ממנה, ודאי שהוא סבר שהאיסור בסתימת התנור הוא מדאורייתא. וכן נראה ממ"ש המשנה ברורה (סימן רנ"ט ס"ק כ"ה), "ואפילו בדיעבד אסור התבשיל כדין מבשל בשבת וכו'".

וזאת תשובתי אליו בס"ד כפי הנראה לענ"ד:

א. במ"ש כת"ר באות א' להשיב על דברינו מדברי הריטב"א בשבועות י"ז ע"ב ד"ה אמר רב הונא, אין מדבריו ראייה לנדון דידן בהדיא, אלא ששם מבורר שקירוב בישול אסור מן התורה, ואף בדבריו אין זה ודאי אלא בדרך 'אפשר', כמבואר בדבריו שם. ומ"מ אין הדבר מפורש שאף

כיסוי קדרה הוא בכלל קירוב בישול שאסור מן התורה, ויתכן שכוונתו היא לאופן שהוא מקרב בישולו בידים ולא ע"י גרמא, כמגיס בתבשיל וכדומה.

ב. ובמה שכתבתם שם בד"ה ולפי זה, הנה לבבי לא כן ידמה, ולענ"ד אין שום טעם לחלק בין קירוב בישול של הגסה שניה ושלישית, לבין קירוב בישול של כסוי הקדרה, ואדרבה נראה שקירוב בישול של כסוי הקדרה גרע טפי, שהרי גם הגסה שניה או שלישית מקרבת את בישול הקדרה, והמוכח בל יוכחש, שודאי שפעולה זו מקרבת את בישול חלקי התבשיל שעדיין לא נתבשלו וכדומה, וממילא פשוט שכיסוי הקדרה גרע טפי שהוא רק גורם ממילא להביא לחימום התבשיל ובישולו. והואיל וכתבו אותן ראשונים (רמב"ן ורשב"א ועוד) שאין הגסה אחר הגסה ראשונה, כ"ש שאין איסור לקרב בישול ע"י כסוי הקדרה.

והטעם שלפי דעתם אין איסור בישול בהגסה שניה אע"פ שמקרב בישול התבשיל, כבר נתבאר היטב בדברי הרמב"ן שם, שכתב בתוך דבריו שם בהאי לישנא: אבל מי שהגיס דבלאו הכי מתבשל, אף המגיס פטור, דמאי עביד. הלכך ליכא למגור בשבת משום מגיס, דלאו קירובי בישולא איכא דבלאו הכי מתבשל, עכ"ל. כלומר, דאמנם ההגסה הזאת גורמת לזירוז והקדמת הבישול, אך אעפ"כ אינו חייב ע"ז, כיון שאין חייבים על קירוב בישול גרידא במקום שכבר יכול היה להתבשל זולת זה, ומאי קעביד. ואין חייבים על קירוב בישול אלא בדברים שממש הכרחיים לבישול. וזאת כפי שכבר כתבנו בדברינו לעיל (וזה כוונת המ"מ הנו"ל. ויתכן גם שלזה כוונת הרב אורה ושמחה הנוכח בדבריכם, ויתכן שלא, וצ"ב).

נמצא אם כן, שעדיין יש להוכיח מדברי הרמב"ן ודעימיה דס"ל שאין איסור לקרב בישול כלל, וכ"ש בכיסוי הקדרה, שאינו אלא גרמא בעלמא. אמנם, מדברי שאר פוסקים נראה שיש לאסור בזה, ומן התורה. וכדלהלן.

ג. הנה, בשבת דף י"ח ע"ב פריך הש"ס לגבי נתינת צמר ליורה (היינו, על האש), וניחוש שמא מגיס בה. ומשני, בורה עקורה וטוחה. והראשונים שם נתקשו, דאם כן מ"ט התירו להניח הקדרה על גבי כירה גרופה וקטומה, והלא ניחוש שמא יגיס בה ויקרב בישולה, ואסור מן התורה. ועוד, היאך אנו מוציאים בכף מן הקדרה כשמסירים מן האש, והלא מגיס הוא. והראשונים שם כתבו ליישב בכמה דרכים - א. דדוקא בנתינת צמר ליורה לצבע חששו שמא יגיס, כי כן הוא הדרך להגיס בה תמיד, משא"כ בקדרה, שאין הדרך להגיס בה כל כך, וממילא לא אסרו שמא יגיס. ב. שאין איסור הגסה בהגסה שניה או שלישית. ג. שאין איסור הגסה אחרי שנתבשל התבשיל כמאכל בן דרוסאי. ועיין שם עוד בראשונים.

ועלה במחשבה להוכיח בס"ד, מסוגית הש"ס הנ"ל שלא חששו שמא יגיס בתבשיל כשם שגזרו וחששו שמא יחתה, והטעם הוא מפני שאין הדרך להגיס בתבשיל כולי האי, ממילא נראה שבסוג דברים שהדרך היא לחתות בהם או למהר בישולם, יש לחוש שמא יחתה ויסגור ויפתח את מכסה המיחמית, כנודון דידן. אולם, נראה שאין להוכיח מכך, כי אמנם בדברי הרשב"א שם נזכרה גם קושיא זו, איך אנו מתירים לחמם תבשיל שאינו מבושל כ"צ בכירה גרופה וקטומה, והלא ניחוש שמא יגיס, אך שאר הראשונים לא הקשו אלא איך אנו נוהגים להקל להוציא בכף מן הקדרה המסולקת מן האש, והרי מגיס בתבשיל. ויתכן שלא הוקשה להם דיש לאסור אף

להשהות תבשיל כזה בגרופה וקטומה, מפני שלא מצאנו שחששו כולי האי בחשש שהייה נוי"ל עוד, שהרי התם איירי בכירה שכבר הוסרה מן האש והיא אינה על האש, ולפיכך לא הוקשה להם כזאת].

ועכ"פ נראה לומר עוד, שבחשש שהייה בנדון דידן, נראה בהדיא בדברי הפוסקים שלא חששו לזה משום שהייה, שהרי הפוסקים, ראשונים גם אחרונים, שכתבו לאסור לכסות הקדרה או להוסיף כיסוי לקדרה (שם), לא מצאנו שכתבו שיש לאסור מטעם זה להשהות על האש קדרה שאינה מבושלת כל צרכה מע"ש, שמא יבוא לסגור ולפתוח את מכסה הקדרה בשבת ויקרב בישולו. וכן הוא בכיסי ובפתיחת מכסה התנור הנ"ל, ובכיסי פח הנקרא 'מיחמית'. וזהו לענ"ד ראייה מכרחת שאין לחוש בזה משום שהייה כלל ועיקר, שלא גזרו אלא בחיתוי הגחלים ולא זולת זה כלל.

ד. ואשר כתבתם, באות ג' ואילך, הנה בביאור הלכה סימן שי"ח סעיף ד' ד"ה אפילו שכתב להוכיח מדברי הראשונים המובאים בטור וש"ע בסימן רנ"ז סעיף ד' לאסור להוסיף כיסוי הקדרה כל שלא נגמר בישולה, מפני שמקרב בישול הוא. וכתב שם שמוכח מדבריהם שהאיסור להוסיף כיסוי הוא מן התורה ולא מדרבנן, ושכן כתב בבית יוסף בסימן שי"ח, וציינו שם לסעיף ד' סוף ד"ה אפילו, וכן נראה שנתכוון לזה, כיעו"ש. והנה שם בב"י כתב שכן מסתבר לומר שזהו קירוב בישול שאסור מן התורה, אך אין לזה מקור מפורש אלא סברא. וכפי הנראה אף המשנ"ב נתכוון שזהו מסברא כמ"ש בב"י. וכוונתם לומר, שלדידן אסרינן כל קירוב בישול מן התורה, שהרי אסרינן אף הגסה שניה או שלישית, כל שמקרב בישולו. והוא הדין והוא הטעם שיש לאסור הוספת או כיסוי הקדרה. כן נראה ביאור דבריו שם.

אך מכל מקום צ"ב לי הקטן, מ"ט לא צירפו הפוסקים את דעות הראשונים הסוברים שאין הגסה אחר הגסה שניה, וכדבר האמור כ"ש שאין איסור לכסות את הקדרה. וכן יש לצרף את דעות הפוסקים הסוברים שאין איסור בישול אחר שהתבשיל נתבשל כמאב"ד. וממילא יש להתיר בכהאי גוונא אמירה לגוי, וכן יש להתיר בדיעבד. וצ"ע עוד.

